

Рецензия

**на дисертационния труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор по психология”
професионално направление 3.2. „Психология“
на тема „Личностни предпоставки и социалнопсихични
детерминанти на удовлетвореността от учителския труд”**

Докторант: Ваня Господинова Христова

Рецензент: доц. д-р Даниела Ив. Карагяурова

Обща характеристика на дисертационния труд

Проблемът за детерминантите на удовлетвореността от учителския труд представлява сериозен интерес поради няколко обстоятелства: първо, това е тенденцията в европейски и световен мащаб – да се обръща все повече внимание на субективното преживяване на професионалната реализация, като съществен фактор за трудовото поведение; освен това, удовлетвореността от извършваната професионална дейност е свързана и с проблемите на личностното благополучие и психично здраве, които са цел за модерните общества; от друга страна все повече нараства ролята на учителите, които със своето специфично място в съвременното общество се явяват ключов фактор за развитието и разгръщането на човешкия потенциал (или напротив, за възпроизвеждането на напрежения и конфликти) както в настоящето, така и като предпоставка за бъдещето.

Повечето съвременни изследователи приемат, че удовлетвореността в организационна среда се влияе от специфичните условия на средата (социалнопсихичните детерминанти) и от личностните характеристики. Такъв подход приема и Ваня Христова, която си поставя за цел да

установи дали и в каква степен ключови характеристики на личността, комуникативното безпокойство разглеждано като личностна черта, перцепциите на средата и степента на адаптираност към нея оказват влияние върху удовлетвореността от учителския труд. За постигането на тази цел са формулирани и съответните задачи.

Дисертационният труд е представен в обем от 228 страници, като съдържанието е структурирано в увод, три глави и в заключение – изводи и препоръки. В дисертационния труд са цитирани 251 източника, от които на кирилица – 66 и 185 на латиница. Източниците са използвани коректно с прецизно оформени позовавания. Включени са пет приложения, в които е представен основният изследователски инструментариум.

Характеристика и оценка на съдържанието на дисертационния труд

Първата глава е теоретична и представя основните конструкти на изследването. Първият параграф е посветен на труда. Прави много добро впечатление логическата структура на изложението, при което последователно са разгледани основните понятия от – по-общото „дейност“ към по-конкретното – „трудова дейност“, с техните елементи, характеристики и разновидности. След това вниманието се насочва към субекта на труда като се представят различни гледни точки за развитието на човека в контекста на трудовата му реализация. Етапите на развитие са отнесени към професионалния живот на учителите. Този аспект на проблема е съществен за дисертационното изследване, доколкото отделните етапи са свързани с преживяване на собствените компетентност, ангажираност и успех. Накрая се разглежда проблема за субективната значимост на труда и трудовата мотивация – два аспекта на субективното преживяване на трудовия процес, които участват във формирането на личната удовлетвореност.

Във втория параграф се разгръща проблематиката на удовлетвореността – основни изследователски перспективи, теории и детерминанти. Извършеното проучване на многобройните гледни точки не е самоцелно – макар изследванията на удовлетвореността да имат своята дълга история, вниманието на отделните изследователи е било привлечено към един или друг аспект на проблема и както заключава докторантката „въпреки многобройните проучвания на удовлетвореността от труда понастоящем все още не съществува единна социално-психологическа теория изясняваща механизмите на възникването ѝ“ (с. 115). Направеният анализ на класическите и съвременни подходи разкрива съществени страни на този базов конструкт, което позволява да се открият важни личностни и организационни детерминанти – съществени за модела на дисертационното изследване.

Последната, трета част на тази глава е посветена на особеностите на учителския труд, където е разгледана учителската професия и е представена концептуална схема на учителския труд, съдържаща три компонента – педагогическа дейност, педагогическо общуване и личността на учителя.

Теоретичният анализ завършва с открояване на основни изводи. Цялостното му представяне е добре структурирано и балансирано, представя съществени аспекти на изследваната проблематика и е адекватна база за емпиричното изследване.

Втора глава е посветена на методологията и методиката на емпиричното изследване. Прецизно са формулирани целта, задачите, обекта и предмета на изследването, както и неговите ограничения; представени са емпиричните проекции на теоретичния модел с посочване на независимите и зависимите променливи, формулирани са и хипотезите. Извадката на изследваните лица (190 учители) е описана като са дадени в табличен вид основни характеристики (пол, възраст, месторабота, стаж).

За събиране на необходимата информация са използвани пет методики – Персонален доклад за комуникативно безпокойство - 24, Многомерен личностов въпросник, Метод за оценка на социалната среда, Метод за изследване на адаптацията на индивида към средата и Скали за диагностика на удовлетвореността от труда, които са подходящи за целта на изследването, а техните психометрични характеристики (подробно описани от докторантката) показват, че са приложими и надеждни инструменти.

В **трета глава** са представени резултатите от проведеното изследване като са анализирани взаимовръзките и влиянията на измерваните променливи. Анализите са базирани на подходяща статистическа обработка – дисперсионен анализ, корелационен анализ, множествен регресионен анализ и др. Проследени са взаимовръзките между социалнодемографските характеристики и удовлетвореността от труда; взаимовръзките между социалнодемографските характеристики и комуникативното безпокойство; взаимовръзките между комуникативното безпокойство и аспектите на удовлетвореността от труда; взаимовръзките между социалнодемографските характеристики и перцепциите на учителите за работната им среда; взаимовръзките и влиянията между перцепциите на организационната среда и аспектите на удовлетвореността от труда; взаимовръзките между социалнодемографските характеристики и адаптацията към работната среда; взаимовръзките и влиянията между степента на адаптация към организационната среда и аспектите на удовлетвореността от труда. Анализите са онагледени с таблично представени данни. Заслужава да се отбележи, че са открити не само общите тенденции, но и специфичните влияния на конкретното работно място (училището).

Емпиричното изследване е планирано и проведено в съответствие с изискванията за дисертационен труд, анализите разкриват сериозната

теоретична и методологическа подготовка на Ваня Христова, направените от нея обобщения и изводи обогатяват теорията и имат практико-приложна значимост.

Авторефератът към дисертационния труд вярно и точно отразява дисертационния труд, а публикациите по него са достатъчни и включват съществени страни от работата на докторанта.

Авторското участие в получаването на **приносите** в дисертационния труд са адекватно отразени:

- Направена е систематизация на основните изследователски перспективи, теории и детерминанти на конструкта удовлетвореност от труда.
- Резултатите от емпиричното изследване запълват съществуващ дефицит в изследванията на психологическата специфика на учителския труд.
- Установена е корелационна взаимовръзка между възрастта, стажа и удовлетвореността от учителския труд.
- Разкрито е влиянието на спецификата на организационно-педагогическата среда върху субективната значимост на отделните аспекти на удовлетвореността от труда при учителите.
- За първи път у нас са проучени характеристиките на комуникативното безпокойство при учителите, както и взаимовръзките и влиянията между комуникативното безпокойство и аспектите на удовлетвореността от учителския труд.
- Практико-приложната значимост на резултатите от дисертационното изследване ясно откроява необходимостта от създаване на социална среда, която да стимулира повишаването на удовлетвореността от учителския труд с намаляване възможностите за формиране и проява на неудовлетвореност.

➤ Доказана е необходимостта от разработване и прилагане на стратегии, свързани с повишаване привлекателността и престижа на учителската професия чрез подчертаването на нейната обществена роля и значимост като са направени и предложения в тази насока.

Обобщение: представеният дисертационен труд на Ваня Господинова Христова има характер на самостоятелно научно изследване, което разкрива задълбочени теоретични познания и умения за провеждане и интерпретиране на емпирични изследвания. Дисертацията съдържа приноси както в теоретичен, така и практико-приложен аспект:

Критични бележки и препоръки: в по-нататъшната си работа докторант Ваня Христова би могла да разработи по-подробно проблема за параметрите на организационната среда, да изведе критерии за оценката им, което би помогнало за решаване на проблеми от практическо естество

В заключение изразявам моето категорично становище, че дисертацията на Ваня Христова е сериозно изследване в актуална и значима област на психологическото познание и на г-жа **Ваня Господинова Христова следва да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“** по професионално направление 3.2. Психология (Педагогическа и възрастова психология)

Гр. Варна
04.10.2013 г.

Рецензент:
/ доц. Д-р Даниела Карагяурова /